

СИСТЕМНИЙ ПІДХІД ДО ФОРМУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

Розглянуто інвестиційний потенціал підприємства з позиції системного підходу. Визначено основні властивості інвестиційного потенціалу як системи.

Рассмотрен инвестиционный потенциал предприятия с позиции системного подхода. Определены основные свойства инвестиционного потенциала как системы.

The enterprise's investment potential is considered. Basic characteristics of investment potential as system are certain.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сучасне складне і динамічне ринкове середовище, зростаючий інтерес до проблем якості вимагає від українських підприємств і організацій різного типу постійного вдосконалення своїх систем управління, зокрема управління наявними ресурсами та можливостями.

Процес функціонування підприємства та управління ним тісно пов'язаний із формуванням і використанням його інвестиційного потенціалу. Наявність багаторівневих пропорцій та зв'язків між складовими виробничих, соціальних, комерційних та інших підсистем підприємств зумовлює необхідність дослідження процесу формування інвестиційного потенціалу підприємства з різних позицій та використання різних підходів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню системного підходу до управління підприємством присвячено праці відомих закордонних вчених: М.Х. Мескона, М. Альберта, Ф. Хедоурі, Р.А. Фатхутдінова; застосуванню системного підходу під час формування потенціалу підприємства присвячено праці таких вітчизняних дослідників, як: О.С. Федонін, І.М. Репіна, О.І. Олексюк, Н.С. Краснокутська та ін. У той же час проведений аналіз виявив відсутність на даний момент дослідження основних підходів до формування і використання інвестиційного потенціалу підприємств, що має велике значення на сучасному етапі економічного розвитку України.

Актуальність викладених вище аспектів формування і використання інвестиційного потенціалу та недостатність їх теоретичного розгляду обумовили вибір теми та мету дослідження.

Мета та завдання статті. Метою статті є дослідження системного підходу до формування інвестиційного потенціалу підприємства. Завданнями статті є розгляд основних властивостей інвестиційного потенціалу як системи, що є підґрунтям здійснення ефективної комплексної оцінки його використання на підприємстві.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідження сутності, змісту та сфери застосування підходів до формування потенціалу підприємства спирається на сприйнятті потенціалу як певної системи взаємопов'язаних елементів із своєю структурою, завданнями, цілями і потребами, спрямованими на досягнення загальної мети існування того або іншого підприємства.

Процес функціонування підприємства тісно пов'язаний із формуванням і використанням його інвестиційного потенціалу. Тому відповідно до теорії систем і системного аналізу інвестиційний потенціал підприємства необхідно розглядати як складну систему.

Характерними рисами розвитку сучасних соціально-економічних систем у цілому та інвестиційного потенціалу зокрема є [1]:

- комплексність проблем і необхідність їх вивчення в єдності технічних, економічних, соціальних, психологічних, управлінських й інших аспектів;
- інтеграція наукових знань і ріст кількості міждисциплінарних проблем;
- ускладнення розглянутих проблем і об'єктів;
- збільшення кількості зв'язків між об'єктами;
- динамічність ситуацій, що змінюються;
- дефіцитність усіх видів ресурсів (матеріальних, трудових, фінансових й ін.);
- підвищення рівня стандартизації й автоматизації елементів виробничих і управлінських процесів;
- глобалізація конкуренції, виробництва, кооперації, стандартизації й т.д.;
- посилення ролі людського фактору в управлінні та ін.

Важливість системного підходу пов'язана з тим, що застосування теорії відкритих систем до управління полегшує завдання побачити організацію у єдності її складових частин у поєднанні із зовнішнім світом. Оскільки поняття «інвестиційний потенціал підприємства» є поліструктурним і поліморфним, із нашої точки зору, воно вимагає дослідження своєї суті, структури, складових елементів саме з позиції системного підходу як основного, що дозволить забезпечити необхідну якість управлінських рішень.

Як фундаментальне поняття, термін «система» конкретизується в процесі розгляду його основних властивостей. У різних економічних джерелах розглядається різна кількість властивостей систем [2 – 4].

Як і будь-яка складна система інвестиційний потенціал підприємства має певні властивості, які необхідно враховувати під час управління ним на підприємстві.

Перша властивість – цілісність системи [2; 3; 5]. У теорії систем вихідним антилогічним моментом є припущення, що системи існують як ціле, яке потім можна членувати на компоненти. Ці компоненти існують лише в силу існування цілого. Не елементи складають ціле, а навпаки, ціле породжує при своєму членуванні елементи системи. Таким чином, інвестиційний потенціал – це цілісність, властивості якої виявляються лише за взаємодії її елементів.

Друга властивість – взаємозалежність і взаємодія системи і зовнішнього середовища [3; 5].

Інвестиційний потенціал формує й проявляє свої властивості тільки в процесі взаємодії із зовнішнім середовищем. Він реагує на вплив зовнішнього середовища, розвивається під цим впливом, але при цьому зберігає якісну визначеність і властивості, що забезпечують відносну стабільність й адаптивність його функціонування. Без взаємодії із зовнішнім середовищем підприємство, як відкрита система, та його інвестиційний потенціал не можуть функціонувати.

Третя властивість – структурність [3] або поліструктурність [2] систем. Звичайно під структурою мається на увазі спосіб сполучення складових частин (компонентів) системи для найкращого виконання головної мети системи, що визначають внутрішню будову й організацію об'єкта як цілісної системи. Структура виражає не всю сукупність зв'язків об'єкта, а тільки його найбільш істотні зв'язки – «структура є розгорнутим вираженням сутності» [6, с. 6].

При дослідженні інвестиційного потенціалу структура виступає як спосіб опису його організації. При дослідженні й проектуванні інвестиційного потенціалу проводиться його декомпозиція на компоненти, установлюються їх функції і зв'язки. Оптимальна структура потенціалу повинна мати мінімальну кількість компонентів, які повною мірою повинні виконувати задані функції. Структура повинна бути мобільною, тобто легко пристосовуватися до вимог, що змінюються, і цілям (адаптивною).

У системі інвестиційного потенціалу підприємства можна виділити два типи закономірностей:

1) формувальні – закономірності розвитку, які спричиняють перехід системи в інший якісний стан;

2) регулювальні — закономірності функціонування, які сприяють стабілізації наявного рівня якості системи.

Головна складність аналізу процесів формування інвестиційного потенціалу підприємств полягає в необхідності дослідження всіх його компонентів у взаємозв'язку та динаміці.

Властивість ієрархічності системи означає, що кожний її компонент може розглядатися як система (підсистема) більш широкої глобальної системи [3]. Складні системи, до яких належить інвестиційний потенціал, мають досить розгалужену структуру, яка являє собою сукупність взаємопов'язаних систем, що виконують різні функції з метою спільного функціонування для вирішення загального завдання, поставленого перед системою в цілому.

Якщо розглядати інвестиційний потенціал підприємства як систему, то для нього глобальною системою буде економічний потенціал підприємства, а вище – інвестиційний (економічний) потенціал галузі, регіону (території), країни, глобальний (транснаціональний) економічний потенціал [7]. Підсистемами інвестиційного потенціалу як системи можуть бути фінансовий, кадровий, підприємницький, організаційний потенціали тощо. Розуміння того, що потенціал є складною відкритою системою, яка складається з декількох взаємозалежних підсистем, дозволяє пояснити сутність інвестиційного потенціалу та визначити основні чинники, що впливають на його формування. Цю властивість систем обов'язково варто враховувати у разі вивчення ефективності функціонування будь-яких компонентів інвестиційного потенціалу підприємства.

У той же час не можна розглядати інвестиційний потенціал більш високого рівня як суму потенціалів нижчого рівня. Це пов'язано із властивостями синергізму складних систем, які з'являються внаслідок взаємодії елементів системи й не спостерігаються в жодному зі складових елементів окремо. Тому можна припустити, що інвестиційний потенціал території або галузі перевищує за своєю величиною суму інвестиційних потенціалів окремих економічних суб'єктів. Існує й зворотний зв'язок: величина інвестиційного потенціалу підприємства багато в чому визначається величиною складових елементів інвестиційного потенціалу регіону (території), де розташоване підприємство.

Наступні властивість – множинність опису системи через її складність, неможливість пізнання всіх параметрів і властивостей системи, необхідність вивчення її окремих сторін (аспектів) [3].

Для опису системи рекомендується будувати функціональні або економіко-математичні моделі. При цьому за математичну функцію

приймається показник верхнього рівня дерева показників, а за аргумент – показники нижнього (стосовно попереднього) рівня. Кількість чинників, що враховуються при моделюванні, залежить від складності системи, обсягу її реалізації, якості наявної інформації, форми конкуренції й інших чинників.

На нашу думку, ця властивість має розглядатися одночасно з властивістю нестационарності системи, відповідно до якої система має постійно мінливі параметри та характеризується стохастичністю поведінки. Це, безперечно, має бути враховано під час побудови моделі оцінки інвестиційного потенціалу.

Безперервність функціонування й еволюції системи говорить, що інвестиційний потенціал підприємства існує доти, доки працює підприємство [3]. Усі процеси в будь-якій системі безперервні й взаємообумовлені. Функціонування окремих компонентів визначає характер функціонування системи як цілого, і навпаки. Одночасно система повинна бути здатною до навчання й розвитку (саморозвитку). Це означає, що інвестиційний потенціал не просто самовідновлюється, а здатний змінюватися і, накопичуючи зміни, розвиватися, прогресувати, відтворювати себе на більш високому рівні.

Цілеспрямованість системи означає обов'язковість побудови дерева цілей (показників ефективності) для системи [3].

Властивість прагнення системи до стану стійкої рівноваги [3], або адаптивність системи [2], припускає адаптацію параметрів інвестиційного потенціалу до мінливих параметрів зовнішнього середовища, до конкретних ситуацій шляхом забезпечення високого рівня організованості системи управління потенціалом у динаміці.

За наступною властивістю, альтернативністю шляхів функціонування й розвитку системи [3], залежно від конкретних параметрів ситуацій, що виникають при оперативному управлінні інвестиційною діяльністю, існують кілька альтернативних шляхів досягнення конкретної мети. Альтернативність шляхів функціонування й розвитку систем може носити об'єктивний або суб'єктивний характер.

Властивість спадковості системи характеризує закономірність передачі домінантних і рецесивних ознак на окремих етапах розвитку (еволюції) від старого покоління системи до нового [3]. Виділення переважних ознак системи дозволяє підвищити обґрунтованість напрямків її розвитку.

Пріоритет інтересів системи більш широкого (глобального) рівня перед інтересами її компонентів свідчить, що цілі, потреби та інтереси кожного з елементів інвестиційного потенціалу підприємства мають підпорядковуватись досягненню загальних цілей, задоволенню за-

гальних потреб і інтересів сукупного інвестиційного потенціалу; та, відповідно, цілі інвестиційного потенціалу підпорядковуються цілям економічного потенціалу підприємства.

Надійність інвестиційного потенціалу підприємства характеризується наступними рисами [3]: а) безперерйністю функціонування потенціалу при виході з ладу одного з його компонентів; б) збереженістю проектних значень параметрів потенціалу протягом запланованого періоду; в) перспективністю інвестиційної, фінансової політики підприємства тощо. Більшість чинників надійності систем є суб'єктивними, управляються фахівцями й менеджерами, які мають свої пріоритети, погляди на вирішення тих або інших управлінських завдань. Тому для підвищення ефективності системи варто підвищувати її надійність.

Унікальність інвестиційного потенціалу як системи означає, що в будь-який час інвестиційний потенціал підприємства має притаманні лише йому ресурсні та організаційні можливості, які визначаються сферою діяльності підприємства, формою власності на майно, структурою капіталу, ступенем розвитку ринків чинників виробництва у регіоні, тощо.

Властивість граничності системи пов'язана із тим, що елементи інвестиційного потенціалу мають граничний характер, що обумовлює його форму. Іншими словами, розмір статутного капіталу, рівень кредитоспроможності підприємства, вартість фінансових ресурсів і можливість доступу до них характеризують обсяги його фінансової та інвестиційної діяльності, що визначає розмір інвестиційного потенціалу.

Властивість складності системи пов'язана з властивостями ієрархічності, структурності і цілісності системи, і полягає в тому, що інвестиційний потенціал підприємства визначається неоднорідністю складових, різнохарактерними та ієрархічними взаємозв'язками між ними.

Розглянуті властивості дозволяють сформувати загальні постулати, які слід урахувувати під час формування, використання та оцінки ефективності наявного і потенційного інвестиційного потенціалу підприємства [2]:

- інвестиційний потенціал підприємства є складною системою взаємопов'язаних характеристик його елементів, причому останні можуть бути альтернативними;

- інвестиційний потенціал підприємства не можна сформувати на базі механічного додавання елементів, оскільки він є динамічним угрупованням;

- під час формування інвестиційного потенціалу підприємства діє закон синергії його елементів. Але сума параметрів потенціалу не

дорівнює сумі параметрів його компонентів. Для одержання ефекту синергії необхідно організувати цілеспрямовану взаємодію компонентів;

– інвестиційний потенціал підприємства у вищих формах його виявлення може самостійно трансформуватися з появою нових складових елементів;

– елементи інвестиційного потенціалу підприємства мають функціонувати одночасно і в сукупності, бо закономірності розвитку можливостей підприємства не можуть бути розкриті окремо, а тільки в їх поєднанні, що потребує досягнення збалансованого оптимального співвідношення між елементами. Оптимальна структура інвестиційного потенціалу повинна мати мінімальну кількість компонентів, але разом з тим вони повною мірою повинні виконувати задані функції;

– усі елементи інвестиційного потенціалу об'єктивно пов'язані з функціонуванням і розвитком підприємства;

– складові інвестиційного потенціалу підприємства мають бути адекватними характеристикам продукції, що виробляються на підприємстві, а характеристики товарів мають відповідати потребам ринку.

Дослідження будь-якої системи повинно включати як можна повне охоплення її властивостей, тому що неповне охоплення може призвести до спрощення системного аналізу й прийняттю неякісного управлінського рішення.

Висновки. Ефективність управління системою визначається, насамперед, обґрунтованістю методології рішення проблем. Не зважаючи на важливість і великі перспективи розвитку системного підходу теорія систем не визначає конкретно основні змінні, які впливають на процес формування і управління інвестиційним потенціалом. Також не дозволяє з'ясувати, що в оточуючому середовищі впливає на управління і яким чином середовище впливає на результат інвестиційної діяльності систем. Вивчення різних аспектів інвестиційного потенціалу підприємства може бути забезпечений дослідженням інших підходів до управління.

Список літератури

1. Каськов, Е. М. Основные направления системного анализа организаний потребительской кооперации [Электронный ресурс] // Вестник СевКавГТУ. Сер. Экономика. - 2004. - № 1 (12). - Режим доступа : < www.ncstu.ru >.

2. Федонін, О. С. Потенціал підприємства: формування та оцінка [Текст] : навч. посібник / О. С. Федонін, І. М. Репіна, О. І. Олексюк. – К. : КНЕУ, 2004. – 316 с.

3. Фатхутдинов, Р. А. Стратегический менеджмент [Текст] / Р. А. Фатхутдинов. – М. : Бизнес-школа «Интел-Синтез», 1999. – 416 с.

4. Балацкий, О. Ф. Экономический потенциал административных и производственных систем [Текст] : монография / О. Ф. Балацкий ; под общ. ред. О.Ф. Балацкого. – Сумы : Университетская книга, 2006. – 973 с.

5. Мескон, М. Х. Основы менеджмента [Текст] : [пер с англ.] / М. Х. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоури. – М. : Дело, 1992. – 702 с.

6. Лапин, Е. В. Перспективы развития корпоративного управления в Украине // Актуальные проблемы реформирования экономики : сб. науч. тр. – Белгород : Изд-во БелГТАСМ, 2002. – Ч. 6. – С. 133 – 140.

Отримано 15.03.2009. ХДУХТ, Харків.

© І.О. Жувагіна, 2009.

УДК 658.336.64

О.В. Жилякова

ДИНАМІКА ТА СТРУКТУРА ВИТРАТ НА КОМУНАЛЬНІ ПОСЛУГИ ПІДПРИЄМСТВ РЕСТОРАННОГО ГОСПОДАРСТВА

Проаналізовано структуру й динаміку витрат на комунальні послуги тридцяти підприємств ресторанного господарства міста Харкова.

Проведен анализ структуры и динамики затрат на коммунальные услуги тридцати предприятий ресторанного хозяйства города Харькова.

The analysis of the structure and dynamics of the cost of utilities of 30 restaurants the city of Kharkov.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Важливим ресурсом, що забезпечує ефективну діяльність підприємства громадсько-го харчування, є комунальні послуги.

З переходом до ринкових відносин цей вид ресурсів з кожним роком у витратах підприємств громадського харчування займає все більш питому вагу. Така тенденція, у першу чергу, пов'язана з постійним підвищенням тарифів на комунальні послуги й монопольне положення підприємств житлово-комунального господарства. Проведений нами раніше аналіз основних тенденцій розвитку ринку цих ресурсів дає можливість прогнозувати стійку тенденцію до росту тарифів на комунальні послуги, а отже й витрат на їхнє споживання.

Головною метою підприємств ресторанного господарства в умовах ринкової економіки є одержання прибутку як основного джерела їхнього розвитку, орієнтація на попит споживачів, визначення оптимальних обсягів виробництва й реалізації, і можливість оперування різними видами витрат з метою максимізації прибутку.